

עודכן ב-24/04/2003 02:56

אנטומיה של משבר (כמעט) בלתי נמנע

מאת ערן ישיב

האם ניתן למנוע משבר חמור במשק הישראלי? עקרונית - כן, מעשית - נראה שלא. בשלושת החודשים האחרונים גדל מאוד הסיכון למשבר חמור, בפרט עקב תוצאות הבחירות, הקמתה של ממשלה ימנית, והמינוי של שר אוצר בעייתי. אנו אמנם עדים להצעות שונות להבראת המשק ולתוכנית כלכלית חדשה, ואולם למרבה הצער, הדינמיקה הצפויה למשק מובילה למשבר משמעותי תחילה.

נראה שבמסלול הנוכחי, הכרחי שינוי מהותי כדי שיימנע משבר. שינוי כזה לא יתרחש מעצמו או בקלות. למרות כל הדיבורים והכותרות נראה כי הציבור, ובכלל זה שוק ההון, לא הפנים את מלוא משמעות הסיכון. הציפיות שהשינוי המיוחל יבוא עם הערבויות האמריקאיות או בעקבות המלחמה בעיראק הן מופרזות ביותר.

הסיכון הגבוה נובע מכך שהמשק כפוף לשלושה אילוצים חמורים: דרך פוליטית, שזה עתה קיבלה חיזוק בבחירות, המחריפה את הזעזועים השליליים שפקדו את המשק; ניהול כושל ביותר של המדיניות הפיסקלית, שיצר מגבלות קשות על מרחב התמרון של המדיניות; ומערכת פוליטית שסועה שתמשיך ותמנע הבראה עד שלא "יוצמד אקדח לרקתה".

מהו משבר חמור? המינוח הרווח באחרונה הוא "קריסה". ואולם בדרך כלל משק אינו "קורס" - במקום ביטויים מעורפלים כדאי להסתכל מה קרה במדינות שונות בעשור האחרון. התבוננות זו מעלה כי מה שצפוי למשק הוא:

1. משבר אשראי, המלווה במשבר במערכת הבנקאות. כבר כיום מצויות חברות רבות בקשיים ויש מחנק אשראי. עסקים ופרטים יתקשו באופן גובר והולך לתפקד בריבית הגבוהה ובמגבלות האשראי הקיימות כיום. ניתן אפוא לצפות לפשיטות רגל, שיובילו מצדן לקשיים גדלים במערכת הבנקאות. נזכיר כי המיתון הממושך והבלתי-נגמר ביפן בשנות ה-90 ומשבר מזרח אסיה ב-97-98 קשורים לבעיות אשראי ותפקוד של מערכת בנקאות.

2. משבר פיננסי. משבר אשראי ומשבר בבנקאות מלווה לא פעם במשבר פיננסי. בהקשר הנוכחי מדובר בפיחות גדול בערך השקל וירידה גדולה בערך המניות ואיגרות החוב. רצוי לזכור כי המשברים הפיננסיים בעולם בשנות ה-90 התרחשו גם במקומות בהם האינדיקטורים המאקרו-כלכליים היו טובים בהרבה מרמתם אצלנו כיום.

המשק יתקשה למנוע את התרחישים האלה מכמה סיבות:

* הצרת מרחב התמרון למדיניות ממשלתית. הניהול הפיסקלי הכושל בממשלת שרון הראשונה הצר מאד את מרחב התמרון למדיניות ממשלתית. הוא תימרן את התקציב למצב בו הבראה תיתכן רק אם יתחוללו שינויים דרסטיים בסדרי העדיפויות. ואולם הממשלה, בהרכבה החדש ובהרכב

הפוליטי הנוכחי של הכנסת, תחולל שינוי כזה רק בתנאי משבר חמור. המצב הוא זה: אם יגדל הגירעון התקציבי יביאו השוקים את המשבר הפיננסי; אם יקטן הגירעון הוא יגביר את המיתון ויחמיר את תהליכי המשבר דרך מחנק האשראי.

* קברניטים כושלים. המשק הישראלי עומד מאז 2000 בפני זעזועים שליליים חמורים. ניתן היה לצפות שבמצב כה קשה יעמדו בראשות המשק אנשים המסוגלים להתמודד עם אתגר שכזה. המציאות היתה ועודנה כמעט הפוכה: שר האוצר בשנתיים האחרונות מתחרה עם יורם ארידור על תואר שר האוצר הכושל בתולדות המדינה; מינוי נתניהו - בניגוד לאופוריית השוק - אינו השינוי הנדרש.

רבים גם שוכחים כי העובדה ששרון נבחר פעמיים ברוב גדול אינה מעידה על כך, שביכולתו לנווט את המשק. שרון הוא כישלון מוחלט בתחום הכלכלי. אין לו יכולת להוביל מהלכים נכונים, הן משום שהוא כבול בעמדותיו המדיניות הן משום שאין לו תשתית של ידע וניסיון בניהול משק מודרני. מושגיו נטועים אי שם בשנות ה-50, והרקורד שלו במשרדי השיכון והתשתיות - מחפיר. הוכחה נוספת לחידלון דרכו ניתנה באחרונה ממש, באופן טיפולו הקלוקל במינוי שר אוצר ובהתנגחות עם הנגיד - בימים בהם המשק נמצא על סף משבר.

* מבנה פוליטי מפוצל. תוצאות הבחירות רק החמירו את המצב המפוצל והרעוע של המערכת הפוליטית, המתבטא בריבוי מפלגות ובתחרות של קבוצות אינטרסים. בהיתן המגבלות על שינוי בגודל התקציב, נדרש שינוי משמעותי בהרכבו. ואולם במבנה הפוליטי הקיים יש קושי רב לעשות שינוי שכזה.

* מערכת ממשלתית ביורוקרטית. כל מי שעסק בדברים הללו יודע כי המערכת הממשלתית במדינה היא ביורוקרטית באופן שמקשה ליישם שינויים משמעותיים, כגון הזנת פרויקטים של השקעה בתשתית או הפרטת חברות. לפיכך, סביר כי גם הצעות להתנעת המשק באמצעות פרויקטים מסוג זה ייכשלו בעת הביצוע. גם עת חירום אינה יכולה לשנות מבנה שהתגבש והסתייד במשך עשרות שנים.

ישראל כבר היתה בסיטואציה דומה: בתחילת שנות ה-80 היה ברור כי המשק נמצא בתוואי בלתי אפשרי. נדרשו היפר-אינפלציה והתמוטטויות שונות בשוק ההון (כמו משבר מניות הבנקים) כדי להכריח את הממשלה לבצע תוכנית ייצוב בסופו של דבר. כיום התנאים הסביבתיים נוחים פחות ופתרונות המדיניות ברורים פחות לעומת המצב בתקופת המשבר של שנות ה-80.

כמו בתוכנית הייצוב של 85' וכמו במשברים במזרח אסיה ודרום אמריקה באחרונה, יידרש סיוע חיצוני כדי להחזיר דרגות חופש למדיניות. נשאלת השאלה כמה מהר יגיע סיוע כזה, באיזה היקף ובאלה תנאים.

ולאחר המשבר? הניסיון באסיה ובאמריקה הלטינית מלמד כי גם משבר אשראי-פיננסי-פיסקלי חמור עובר. ואולם הניסיון הזה גם מלמד אותנו כי בעיות מבניות לא בהכרח נפתרות, ונזקים שונים מונצחים. העובדה שמדינות רבות בדרום אמריקה מצויות כיום בקשיים חמורים, לאחר שורה של משברים קודמים בשנות ה-80 וה-90, מן הראוי שתשמש אותן אזהרה.

הכותב הוא מרצה בכיר לכלכלה בבית הספר למדיניות
ולמשל, אוניברסיטת תל אביב. הדעות במאמר זה
באחריות הכותב בלבד

כל הזכויות שמורות לעיתון הארץ (c) 2001

/hasite/objects/pages/PrintArticle.jhtml?itemNo=286651

סגור חלון